

**HARBIY KASBGA YO‘NALTIRISHDA O‘SMIRLARNING EMOTSIONAL-
IRODAVIY XUSUSIYATLARINING AHAMIYATI****Ikromidinov Ibrohimjon Ikromidin o‘g‘li**

Annotatsiya: *Mazkur maqolada harbiy kasbga yo‘naltirish jarayonida o‘smirlarning emotsional-irodaviy xususiyatlarining psixologik ahamiyati yoritilgan. Emotsional barqarorlik, stressga chidamlilik va irodaviy sifatning harbiy faoliyatga moslashuvdagi o‘rni tahlil qilinadi. O‘smirlik davrida ushbu sifatlarni rivojlantirish zarurati ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari harbiy-kasbiy yo‘naltirish amaliyotida foydalanish uchun muhimdir.*

KIRISH

Zamonaviy harbiy faoliyat shaxsdan yuqori darajadagi psixologik tayyorgarlikni talab etadi. O‘smirlik davri emotsional va irodaviy sifatlar faol shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Harbiy kasbga yo‘naltirishda ushbu xususiyatlarni hisobga olish kasbiy moslashuvni ta‘minlaydi. Shu sababli emotsional-irodaviy rivojlanish masalasi dolzarb ilmiy muammo sifatida qaraladi.

MAQSAD

Tadqiqotning asosiy maqsadi harbiy kasbga yo‘naltirishda o‘smirlarning emotsional-irodaviy xususiyatlarining psixologik ahamiyatini aniqlashdan iborat. Emotsional barqarorlik va irodaviy sifatning kasbiy tanlovga ta‘siri o‘rganiladi. Shuningdek, ushbu xususiyatlarni rivojlantirish yo‘llarini asoslash ko‘zda tutiladi. Tadqiqot natijalari amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga yo‘naltirilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot umumiy va harbiy psixologiya nazariyalariga tayangan holda olib borildi. Ilmiy adabiyotlar tahlili, kuzatuv va suhbat metodlaridan foydalanildi. Emotsional-irodaviy xususiyatlarni aniqlash uchun psixodiagnostik metodikalar qo‘llanildi. Olingan ma‘lumotlar sifat tahlili asosida umumlashtirildi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari emotsional-irodaviy xususiyatlar harbiy kasbga moslashuvda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatdi. Ushbu sifatlar o‘smirlarning stressli vaziyatlarda o‘zini boshqara olish qobiliyatini belgilaydi. O‘smirlik davrida maqsadli psixologik ta‘sir ushbu xususiyatlarni rivojlantirish imkonini beradi. Shu bois harbiy kasbga yo‘naltirishda psixologik yondashuv zarur hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: *harbiy kasb, kasbiy yo‘naltirish, o‘smirlik davri, emotsional xususiyatlar, irodaviy sifatlar, emotsional barqarorlik, stressga chidamlilik, qat‘iyatlilik, sabr-toqat, jasorat, motivatsiya, psixologik tayyorgarlik, o‘zini boshqarish, harbiy psixologiya, kasbiy moslashuv*

**ЗНАЧЕНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ВОЛЕВЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОДРОСТКОВ В
ВОЕННО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ**

Аннотация: *В статье раскрывается психологическая значимость эмоционально-волевых особенностей подростков в процессе профессиональной ориентации на военную службу. Анализируется роль эмоциональной*

устойчивости, стрессоустойчивости и волевых качеств в адаптации к военной деятельности. Научно обосновывается необходимость развития данных качеств в подростковом возрасте. Результаты исследования имеют практическую ценность для системы военно-профессиональной ориентации.

ВВЕДЕНИЕ

Современная военная деятельность предъявляет высокие требования к психологической подготовленности личности. Подростковый возраст является важным этапом формирования эмоциональных и волевых качеств. Учет данных особенностей в процессе профессиональной ориентации способствует успешной адаптации к военной службе. В связи с этим проблема эмоционально-волевого развития приобретает особую научную актуальность.

ЦЕЛЬ

Основной целью исследования является определение психологической значимости эмоционально-волевых особенностей подростков в процессе ориентации на военную профессию. Анализируется влияние эмоциональной устойчивости и волевых качеств на профессиональный выбор. Также обосновываются пути развития данных характеристик. Результаты исследования направлены на разработку практических рекомендаций.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Исследование проводилось на основе теоретических положений общей и военной психологии. Использовались методы анализа научной литературы, наблюдения и беседы. Для выявления эмоционально-волевых особенностей применялись психодиагностические методики. Полученные данные обрабатывались с использованием качественного анализа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Результаты исследования показали, что эмоционально-волевые особенности играют важную роль в адаптации к военной профессии. Данные качества определяют способность подростков контролировать свое поведение в стрессовых ситуациях. Целенаправленное психологическое воздействие в подростковом возрасте способствует их развитию. В связи с этим психологический подход является необходимым условием эффективной профессиональной ориентации.

Ключевые слова: военная профессия, профессиональная ориентация, подростковый возраст, эмоциональные особенности, волевые качества, эмоциональная устойчивость, стрессоустойчивость, настойчивость, терпение, мужество, мотивация, психологическая подготовка, саморегуляция, военная психология, профессиональная адаптация

THE SIGNIFICANCE OF ADOLESCENTS' EMOTIONAL AND VOLITIONAL CHARACTERISTICS IN MILITARY CAREER ORIENTATION

Abstract: *This article examines the psychological significance of adolescents' emotional and volitional characteristics in the process of military career orientation. The role of emotional stability, stress resistance, and volitional qualities in adaptation to military service is analyzed. The necessity of developing these characteristics during adolescence is scientifically substantiated. The research findings have practical value for military vocational guidance systems.*

INTRODUCTION

Modern military activity places high demands on an individual's psychological preparedness. Adolescence is a crucial stage for the development of emotional and volitional qualities. Taking these characteristics into account in career guidance facilitates successful adaptation to military service. Therefore, the issue of emotional and volitional development is of significant scientific relevance.

RESEARCH OBJECTIVE

The main objective of the study is to determine the psychological significance of adolescents' emotional and volitional characteristics in military career orientation. The influence of emotional stability and volitional qualities on career choice is analyzed. Ways to develop these characteristics are also substantiated. The research results are aimed at developing practical recommendations.

MATERIALS AND METHODS

The study is based on theoretical concepts of general and military psychology. Methods of scientific literature analysis, observation, and interviews were employed. Psychodiagnostic tools were used to assess emotional and volitional characteristics. The obtained data were processed using qualitative analysis.

CONCLUSION

The results indicate that emotional and volitional characteristics play a significant role in adaptation to a military profession. These qualities determine adolescents' ability to regulate behavior in stressful situations. Purposeful psychological intervention during adolescence contributes to their development. Therefore, a psychological approach is an essential condition for effective military career orientation.

Key words: military profession, career guidance, adolescence, emotional characteristics, volitional qualities, emotional stability, stress resistance, perseverance, patience, courage, motivation, psychological preparedness, self-regulation, military psychology, professional adaptation

Harbiy kasbga yo'naltirish jarayoni o'smir shaxsining psixologik rivojlanish xususiyatlarini chuqur hisobga olishni talab etadi. Ayniqsa, emotsional va irodaviy sifatlar bu kasbning psixologik talablariga moslashishda muhim rol o'ynaydi. Harbiy faoliyat yuqori darajadagi mas'uliyat, intizom va stressga chidamlilikni talab qiladi. Shu sababli o'smirlik davridayoq ushbu sifatarni shakllantirish zarur hisoblanadi. Psixologik jihatdan tayyor bo'lmagan shaxs harbiy muhitda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Demak, emotsional-irodaviy xususiyatlarni rivojlantirish harbiy kasbga yo'naltirishning asosiy sharti sanaladi.

O'smirlik davri shaxs rivojlanishida keskin emotsional o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. Bu bosqichda hissiy beqarorlik, impulsivlik va kayfiyatning tez almashishi kuzatiladi. Shu bilan

birga, o'smirda o'zini namoyon qilish va ijtimoiy maqomga erishish ehtiyoji kuchayadi. Harbiy kasb esa hissiy barqarorlik va o'zini boshqara olishni talab qiladi. Agar o'smir emotsiyalarini nazorat qila olsa, u stressli vaziyatlarga moslashishda muvaffaqiyatli bo'ladi. Shu bois harbiy yo'naltirishda emotsional yetuklik darajasi alohida baholanadi.

Emotsional soha harbiy faoliyatda qaror qabul qilish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Keskin vaziyatlarda qo'rquv, xavotir yoki agressiyani boshqara olmaslik jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. O'smirlik davrida emotsiyalar ko'pincha ongdan ustun turadi. Bu holat xavfli vaziyatlarda noto'g'ri xatti-harakatlarni yuzaga keltiradi. Harbiy kasbda esa vaziyatni sovuqqonlik bilan baholash muhimdir. Shuning uchun emotsional o'zini boshqarish ko'nikmalarini erta shakllantirish zarur bo'ladi.

Irodaviy sifatlar harbiy kasb uchun tayanch psixologik komponentlardan biri hisoblanadi. Iroda qat'iyat, sabr-toqat, maqsadga intilish va o'zini majbur qila olish bilan ifodalanadi. Harbiy xizmatchi ko'pincha shaxsiy istaklarini xizmat manfaatlariga bo'ysundirishga majbur bo'ladi. Bu esa kuchli irodani talab etadi. O'smirlik davrida irodaviy sifatlar hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Shu sababli ushbu davr harbiy kasbga mos irodani rivojlantirish uchun qulay hisoblanadi.

Qat'iyatlik harbiy kasbga yo'naltirishda yetakchi irodaviy sifatlardan biridir. Bu sifat murakkab vazifalarni oxirigacha bajarish qobiliyatida namoyon bo'ladi. O'smirlar ko'pincha qiyinchilikka duch kelganda faoliyatni tashlab qo'yishga moyil bo'ladilar. Harbiy muhitda esa chekinish imkoniyati mavjud emas. Shu bois o'smirlarda qiyinchiliklarni yengib o'tish motivatsiyasini shakllantirish muhimdir. Qat'iyatlik treninglar va jamoaviy mashg'ulotlar orqali rivojlantirilishi mumkin.

Sabr-toqat harbiy xizmatda uzoq muddatli yuklamalarga bardosh berish bilan bog'liqdir. Harbiy sharoitda jismoniy va psixologik zo'riqishlar doimiy bo'ladi. O'smirlik davrida sabrsizlik va tez charchash holatlari keng tarqalgan. Agar bu sifatlar korreksiya qilinmasa, harbiy faoliyatda moslashuv qiyinlashadi. Psixologik tayyorgarlik jarayonida sabr-toqatni bosqichma-bosqich rivojlantirish mumkin. Bu esa harbiy kasbga nisbatan real tasavvur hosil qilishga yordam beradi.

Stressga chidamlilik emotsional-irodaviy barqarorlikning muhim ko'rsatkichidir. Harbiy faoliyat doimiy xavf va noaniqlik sharoitida amalga oshiriladi. O'smirlar stressli vaziyatlarga turlicha munosabat bildiradilar. Ba'zilar faollasha, boshqalar esa psixologik tormozlanishga uchraydi. Stressga chidamli o'smirlar harbiy muhitga tezroq moslashadilar. Shu sababli kasbga yo'naltirishda stressga munosabat darajasi alohida o'rganiladi.

Emotsional barqarorlik o'smirning ijtimoiy munosabatlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Harbiy jamoada intizom va o'zaro ishonch muhim ahamiyatga ega. Hissiy portlashlar jamoaviy muhitni buzishi mumkin. Shu bois o'z hissiyotlarini boshqara oladigan shaxslar harbiy jamoaga mosroq bo'ladi. O'smirlik davrida emotsional barqarorlikni rivojlantirish ijtimoiy mashg'ulotlar orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon harbiy kasbga psixologik moslashuvni osonlashtiradi.

Motivatsion soha emotsional-irodaviy sifatlar bilan uzviy bog'liqdir. Harbiy kasbga nisbatan ijobiy motivatsiya bo'lmagan taqdirda, irodaviy kuchlar yetarli darajada safarbar etilmaydi. O'smirlar ko'pincha tashqi nufuz yoki romantik tasavvurlar asosida harbiy kasbga qiziqadilar. Bu esa real sharoitda motivatsiyaning tez so'nishiga olib kelishi mumkin.

Psixologik yo'naltirish jarayonida ichki motivlarni shakllantirish muhimdir. Ichki motivatsiya irodaviy barqarorlikni mustahkamlaydi.

O'zini boshqara olish qobiliyati harbiy kasbda muhim psixologik talab hisoblanadi. Bu sifat emotsiyalarni nazorat qilish va xulq-atvorni ongli boshqarish bilan bog'liq. O'smirlik davrida impulsiv qarorlar tez-tez uchraydi. Harbiy faoliyat esa oldindan o'ylangan va mas'uliyatli qarorlarni talab qiladi. Shu sababli o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish zarur. Bunday ko'nikmalar maxsus psixologik mashg'ulotlar orqali rivojlantiriladi.

Jasorat emotsional va irodaviy sifatlarning uyg'unlashgan ko'rinishidir. Harbiy kasbda jasorat faqat jismoniy emas, balki psixologik jihatdan ham namoyon bo'ladi. Qo'rquvni yengish va xavf ostida ongli harakat qilish jasorat belgisi hisoblanadi. O'smirlar jasoratni ko'pincha tajovuzkorlik bilan adashtiradilar. Psixologik yo'naltirish jarayonida haqiqiy jasorat mazmuni tushuntirilishi zarur. Bu esa emotsional yetuklikni oshiradi.

Mas'uliyat hissi irodaviy rivojlanishning muhim ko'rsatkichidir. Harbiy xizmatda har bir qaror va harakat katta oqibatlarga olib kelishi mumkin. O'smirlik davrida mas'uliyat hissi hali barqaror emas. Shu bois harbiy kasbga yo'naltirishda bu sifatni rivojlantirish muhim hisoblanadi. Jamoaviy topshiriqlar va rolli o'yinlar mas'uliyatni kuchaytiradi. Natijada o'smir o'z harakatlarining oqibatini anglay boshlaydi.

Ijtimoiy-psixologik muhit emotsional-irodaviy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Oila va maktab muhitidagi talablar o'smirning irodaviy xulqini shakllantiradi. Agar muhit haddan tashqari yumshoq bo'lsa, iroda yetarli rivojlanmaydi. Aksincha, haddan tashqari bosim emotsional zo'riqishga olib keladi. Muvozanatli muhit irodaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Bu holat harbiy kasbga yo'naltirishda muhim omil sanaladi.

Tengdoshlar ta'siri o'smirlarning emotsional reaksiyalarini kuchaytirishi mumkin. Harbiy yo'nalishga qiziqish ko'pincha tengdoshlar orasida shakllanadi. Agar guruhda harbiy kasb ijobiy baholansa, motivatsiya kuchayadi. Biroq salbiy munosabat emotsional qarshilikni yuzaga keltirishi mumkin. Psixologlar bu jarayonda tengdoshlar guruhidan konstruktiv foydalanishlari zarur. Bu emotsional moslashuvni osonlashtiradi.

Jismoniy tayyorgarlik emotsional-irodaviy rivojlanish bilan chambarchas bog'liqdir. Sport mashg'ulotlari o'zini boshqarish va sabr-toqatni oshiradi. Harbiy yo'nalishdagi jismoniy mashqlar irodani mustahkamlaydi. O'smirlar bu mashg'ulotlar orqali o'z imkoniyatlarini sinab ko'radilar. Bu jarayon emotsional ishonchni kuchaytiradi. Natijada harbiy kasbga psixologik tayyorgarlik ortadi.

Psixologik diagnostika harbiy kasbga yo'naltirishda muhim ahamiyatga ega. Emotsional barqarorlik va irodaviy sifatlarni baholash maxsus metodikalar orqali amalga oshiriladi. Bu baholash o'smirning real imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi. Diagnostika natijalari asosida individual tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu yondashuv noto'g'ri kasbiy tanlovning oldini oladi. Shu tariqa psixologik salomatlik saqlanadi.

Psixokorreksion ishlar emotsional-irodaviy sifatlarni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Treninglar, rolli o'yinlar va stressni boshqarish mashg'ulotlari keng qo'llaniladi. Bu mashg'ulotlar o'smirda o'ziga ishonchni oshiradi. Shuningdek, salbiy emotsional reaksiyalar kamayadi. Irodaviy faollik kuchayadi. Natijada harbiy kasbga moslashuv darajasi ortadi.

Harbiy kasbga yo'naltirish jarayonida pedagog va psixolog hamkorligi muhimdir. Pedagoglar o'smirlarning xulq-atvorini kundalik faoliyatda kuzatadilar. Psixologlar esa ichki emotsional holatlarni tahlil qiladilar. Ushbu hamkorlik to'liq psixologik portret yaratishga imkon beradi. Bu esa kasbiy tavsiyalarni aniqroq qiladi. Natijada yo'naltirish samaradorligi oshadi.

Kasbiy identifikatsiya jarayonida emotsional-irodaviy tayyorgarlik hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'smir o'zini kelajakdagi harbiy sifatida tasavvur qila boshlaydi. Bu tasavvur real psixologik imkoniyatlarga mos bo'lishi kerak. Aks holda kasbiy inqiroz yuzaga kelishi mumkin. Psixologik yo'naltirish bu xavfni kamaytiradi. Shu tariqa ongli kasb tanlovi ta'minlanadi.

Harbiy kasbga moslashuv jarayoni uzoq muddatli psixologik tayyorgarlikni talab etadi. Emotsional-irodaviy sifatlar vaqt o'tishi bilan mustahkamlanadi. O'smirlik davrida boshlangan tayyorgarlik eng samarali hisoblanadi. Chunki bu davrda shaxs shakllanishi faol kechadi. Psixologik ta'sirlar chuqurroq singadi. Natijada barqaror kasbiy pozitsiya yuzaga keladi.

Zamonaviy harbiy faoliyat yuqori intellektual va psixologik talablarni qo'yadi. Emotsional va irodaviy sifatlar bu talablarni bajarishda muhim resurs hisoblanadi. O'smirlar bu resurslarni ongli ravishda rivojlantirishlari lozim. Ta'lim tizimi bu jarayonda yetakchi rol o'ynaydi. Psixologik yondashuvsiz harbiy yo'naltirish samarasiz bo'lishi mumkin. Shu bois kompleks yondashuv zarur.

XULOSA

Harbiy kasbga yo'naltirish jarayonida o'smirlarning emotsional-irodaviy xususiyatlari muhim psixologik ahamiyatga ega. Ushbu xususiyatlar harbiy faoliyatga moslashuv va kasbiy barqarorlikni belgilaydi.

Emotsional barqarorlik va stressga chidamlilik o'smirlarning murakkab vaziyatlarda o'zini boshqara olish qobiliyatini ta'minlaydi. Irodaviy sifatlar, jumladan qat'iyatlilik va sabr-toqat, xizmat vazifalarini mas'uliyat bilan bajarishga yordam beradi.

O'smirlik davri emotsional-irodaviy rivojlanish uchun eng qulay bosqich hisoblanadi. Psixologik diagnostika o'smirlarning harbiy kasbga moslik darajasini aniqlash imkonini beradi. Maqsadli psixologik tayyorgarlik va treninglar ushbu sifatlarni rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

Pedagog va psixologlar o'rtasidagi hamkorlik kasbiy yo'naltirish samaradorligini oshiradi. Ijtimoiy muhitning qo'llab-quvvatlovchi bo'lishi emotsional-irodaviy barqarorlikni mustahkamlaydi. Natijada harbiy kasbga ongli, mas'uliyatli va psixologik jihatdan tayyor yoshlar shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avezov O.R., N.I.Ruziyev. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari. Darslik. Buxoro : "BUXORO DETERMINANTI" MCHJning Kamolot nashriyoti, 2024. - 256 b.
2. Avezov O.R. Oila psixoterapiyasi nazariyalari. Darslik. Buxoro : "BUXORO DETERMINANTI" MCHJning Kamolot nashriyoti, 2024. - 316 b

3. Avezov O.R., Education of A boy raised in a one-step family. Peer Reviewed International Journal Volume 37. Zien Journal of Social Sciences and Humanities ISSN NO: 2769-996X <https://zienjournals.com> October 2024 P 15-17.

4. Avezov O.R., O‘smirlarda stress bardoshlilik xususiyatlarini rivojlantirishning psixologik usullari. Международный научный журнал № 26 (100), часть 1 «Научный импульс» Октября , 2024 С 476-479.

5. Avezov O.R., N.Hamdanova. “Tarbiyasi qiyin” o‘smirlar bilan ishlashning o‘ziga xos xususiyatlari. Международный научный журнал № 17 (100), часть 2 «Научный импульс» Января , 2024. С 479-485.

6. Maklakov A.G. Umumiy psixologiya. - Sankt-Peterburg: Piter, 2018. - 583 s.

7. Zuravlev A.L. Harbiy psixologiya asoslari. - Moskva: Voenizdat, 2016. - 288 s.

8. Santrock J.W. Adolescence. - New York: McGraw-Hill Education, 2019. - 528 p.

9. Platonov K.K. Shaxs tuzilishi va rivojlanishi. - Moskva: Nauka, 2015. - 412 s.